

Történelem.

A szentszövetség. Az irodalmi és politikai élet ébredése.

Tanítás a polg. fiúiskola IV. osztályában.

A) Vázlat.

I. Előkészítés.

1. *Számonkérés.* A francia forradalom eszméi hazánkban. Martinovics és társainak kivégzése. Hazánk gazdasági helyzetének rosszabodása. Sérelmek.

2. *Áthajlás.* Európa uralkodóinak ígérete népeiknek a napoleoni háborúk idején.

3. *Célkitűzés.* Vizsgáljuk, hogy valóra váltak-e a nagyhangú ígéretetek!

II. Tárgyalás.

A szentszövetség megalakulása. Metternich rendszere. Önkényuralom. Hazánk állapota. Gazdasági és szellemi elernyedés. Censura, kémrendszer. Sikertelen kísérletek a bajok megszüntetésére.

A költők és írók, mint a nemzeti öntudat ébrentartói. Irredenta vonatkozások.

A XIX. század 20-as éveinek nemzeti mozgalmi. Nemzetünk megmozdulása. Bars vármegye példája. Az önkényuralom megszüntetése.

III. Összefoglalás vezérszavak alapján.

1. *Szemléltetés.* Magyarország térképe II. Józseftől a szabadságharc végéig. — Európa térképe a francia forradalom és a napoleoni hadjáratok idején. — Márki-féle történelmi szemléltető faliképek. — Irodalomtörténeti szemléltető képek.

3. *Szemelvény.* Kölcsey Ferenc: Himnus.

B) Tanítás.

I. Előkészítés.

1. *Számonkérés.* Milyen nagy európai eseményekről tanulunk legutóbb? (A francia forradalom és Napoleon hadjáratairól.) Elszigetelődhetett-e hazánk a korszakos események elől? (A forradalom eszméi hozzánk is eljutottak, a napoleoni hadjáratokban pedig nemzetünk is óriási áldozatokat hozott.) Beszélj a felvilágosodás és a forradalom eszméinek terjedéséről hazánkban! — Hogyan viselkedett a mozgalommal szemben I. Ferenc királyunk? (Ellensége volt a szabadelvű mozgalomnak, hallani sem akart az újításokról.) Beszélj az újító eszmék hazai

terjesztőiről! — Mi volt a titkos társaság célja? (Kizárólag az új eszmék terejesztése, hogy azok megvalósulását előmozdítsák.) Beszélj Martinovicsék sorsáról!

Milyen állapotok köszöntöttek be hazánkba a vérmezői kivégzések után? (Ferenc császár miniszterei még élénkebben ügyeltek arra, hogy a forradalmi eszméket távoltartsák a birodalomtól és hazánktól.) Beszélj eljárásukról! — Mi volt a királyi önkény legnagyobb igazságtalansága? (Egyesek mozgalmáért az egész nemzetet büntette, pedig nemzetünk óriási, erejét szinte felülmúló áldozatokat hozott a napoleoni háborúban a birodalom és a kir. ház megmentésére. Ezt maga I. Ferenc is elismerte.) Beszélj a napleoni háborúk következtében beálló gazdasági bajokról! (Az állami adósság rendkívül megnövekedett; az ércpénz teljesen eltűnt a forgalomból s csak az értéktelen papirospénz forgott közkézen.) Hogyan segítettek a nyomasztó bajon? (Wallis osztrák pénzügyminiszter 1811-ben kimondta az államcsődöt s a rendkívül elszaporodott papírpénz értékét $\frac{1}{5}$ -ére leszállította s ezzel az államadósságot 1060 millióról 212 millió forintra csökkentette.) Beszélj az önkényes eljárás szomorú következményeiről! — [Vonatkoztatás a világháborút követő pénz-elértéktelenedésre, lebélyegzésre, az ezzel járó fájdalmas gazdasági jelenségekre.] — Némán tűrte a nemzet a szörnyű anyagi romlást? (A vármegyék tiltakoztak ugyan a törvénytelen rendeletek ellen, de a király megismétlődő parancsára kénytelen-kelletlen eltűrték az önkényt. A nemzet el is idegenedett uralkodójától, mert esküje ellenére a felszabadult tengeremléket Ausztriához csátoltatta.)

2. *Athajlás.* Csak szórványosan vett részt I. Ferenc és nemzetünk a napoleoni harcokban? (Ferenc minden országa, így hazánk is minden Napoleon ellen viselt háborúban résztvett s ezzel mérhetetlen áldozatot hoztunk a birodalom és a trón védelmében. Csak az első két nagyszövetség háborúiban 200.000 újoncot és 100 millió forintot áldozott nemzetünk a királynak.) Mivel bíztatták a szövetséges uralkodók — s köztük I. Ferenc is — népeiket a háborúban való részvételre? (Nemzeti szellemű újításokat ígértek népeiknek: közteherviselést, törvény előtti egyenlőséget stb.)

3. *Célkitűzés.* Vizsgáljuk most, vajjon megvalósultak-e a nagyhangú ígéretek!

II. Tárgyalás.

A nagy „sэндháborító“-tól megszabadult Európa. Még a bécsi kongresszuson a kor három nagy uralkodója: I. Ferenc osztrák császár és magyar király, I. Sándor orosz cár és III. Frigyes Vilmos porosz király szentszövetségre léptek egymással. Ennek szerte hangoztatott célja az volt, hogy egymást

testvérekül tekintik, népeiket keresztény szeretetben és béke-ségben kormányozzák. Igazi célja azonban minden szabadabb eszmének elfojtása volt. Soha rútabbul nem szedték rá a népeket. A szövetség feje I. Ferenc, jobbkeze és a leplezett terv lelketlen végrehajtója Metternich Kelemen herceg volt.

Amidőn a szentszövetségről hallotok, a jelennek melyik szövetségére emlékeztek önkénytelenül? (A genfi népszövetségre, mely a központi hatalmak s főleg hazánk szabad mozgását a béke s az igazság ellenére még mindig lehetetlenné teszi.) Metternich neve is ismerős előttetek. Hol hallottatok róla? (Ferenc császár nevében ő ajánlott békét Napoleonnak a „népek csatája“ előtt.) Még gyakran találkoztok majd nevével, mert 1848-ig ő volt egész Európának, főleg azonban hazánknek rossz szelleme.

Metternich Európa békéjét úgy akarta biztosítani, hogy elnyomott minden szabadabb törekvést s a legteljesebb önkényuralmat léptette életbe Ferenc császár országaiban. Rendszerét a szentszövetséghez tartozó országok kormányai hűségesen utánózták.

Mi volt már régen a bécsi kormány titkolt s konok terve hazánkkal szemben? (Szabadságunk s önállóságunk megszüntetése s az osztrák örökös tartományok közé való beolvasztása s ez a terv legátlatzóbban I. Lipót és II. József idején kísértett.) Hol védekezhetett a nemzet békés eszközökkel az alkotmányellenes törekvésekkel szemben? (Az országgyűlésen; de sem Lipót, sem pedig II. József nem tartott országgyűlést, hanem mindkettő csak rendeletekkel kormányzott.) Ugyanígy kormányzott I. Ferenc mindenható minisztere Metternich is, egykori lelki rokonának: Kollonitsnak szellemében. Kedvezett-e az idő s a helyzet Metternichnek? (Igen, mert a nemzetünk a napoleoni háborúk nagy veszteségei miatt teljesen kimerült s az önkényuralommal szembehelyezkedni kockázatos volt.)

Volt a nemzet alkotmányos életének még egy szerve, mely a múltban sokszor az országgyűléseket pótolta: a vármegye. Fájdalom, ennek az élete is megbénult, mert Metternich olyan főispánokat állított élükre, akik egy követ fújtak a bécsi kormány s ezek megakadályozták a megye alkotmányos munkáját. — Hát a nemesség miért nem emelte fel a szavát s miért nem hangoztatta az újító eszméket? (A szabad eszmék veszélyeztették a nemesség kiváltságait, ősi jogait, ezekről pedig semmikép nem akartak lemondani.)

Mi a mindenkori hatalom, egyszersmind a béke és a rend legfőbb biztosítója? (A hadsereg, melynek fenntartása I. Ferenc önkényuralma idején rendkívül sok pénzt emésztett.) Nem is volt hiány adókiivetésben. Mi lett azonban a súlyos adózás következménye? (A szertelen adózás tönkretette az ország gazdasági

életét: a földművelést, az ipart, a kereskedelmet.) De volt gondja rá a hatalomnak, hogy gúzsba kösse a nemzet szellemi életét is, mert még jobban megszigorították a cenzurát. Gondosan és szigorúan ügyeltek arra is, hogy az iskolákban a tanítás nyelve a német legyen. Mindezek mellett titkos kémekkel árasztották el az országot, kik a magyarság hangulatáról tájékoztatták Bécsset, valamint arról, hogy az országban végrehajjták-e az önkényes rendeleteket.

Ti, fiúk, már olvastok újságot, s komoly kérdésekről beszéltek szüleitekkel. Mondjátok, hol dívik most is szakasztott így a rendőrállam, a cenzura s a kémrendszer? (Megszállott ország-részeinkben, hol véreinknek végnélküli zaklatást, valóságos Golgotha-járást kell állandóan elszenvedniök.)

Ime, a hallottakban tükrözik Metternich rendszere, mely teljesen béklyóba verte nemzetünk életét. Hiába tiltakozott ellene a nemes gondolkodású és jószándékú József nádor: a törvénytelen uralom gátlás nélkül tört céljai felé. Minthogy pedig ez a rendszer parancsuralmával, erőszakosságával rendet és békét biztosított a szentszövetség országaiban, a szövetséges fejedelmek meg voltak győződve arról, hogy Metternichet az Isten küldte a királyok és trónok megmentésére.

Ügylátszott Metternich elérte a célját. De mégsem! A szomorú tespedésből egy hatalmas erő, a nemzeti lélek rázta fel a magyart. Mondjátok, fiúk, hol, milyen téren nyilatkozik meg erőteljesen a nemzeti lélek, a nemzeti gondolat? (A sajtó útján s a művészetekben, leginkább pedig az irodalomban, a költők és az írók műveiben.) S mi a költészet célja? (A gyönyörködtetés, de emellett a tanítás, a nevelés is.) Milyen nagy hatását tapasztaljátok a költészetnek most, trianoni letiportságunkban? (Hitet, reményt táplálnak mindnyájunkban s hirdetik a jobb jövőbe vetett hitet. Megszállott területen élő testvéreinkben pedig csak költőik és íróik művei tartják még a magyar lelket.)

Igy volt, fiúk, I. Ferenc önkényuralma idején is. Akkor is megszóltak a nemzet dalosai, a lánglelkű költők és írók. Hitet, reményt fakasztottak a tespedt, fásult lelkekben minden erőszak és cenzura ellenére. Műveikben odavetítették a borús nemzedék lelki szeméi elé a dicső ősök nagyszerű tetteit, áldozatos hazaszeretetét. Közlebbről irodalmi tanulmányaitok során köményesen tanultok majd e kor kiváló költőiről és íróiról, de már nekünk is kötelességünk megemlékezni róluk, hiszen nemes munkálkodásukkal nemzetmentő feladatot teljesítettek. Erre az időre esik Virág Benedek, Csokonai Vitéz Mihály, Berzsenyi Dániel, Kazinczy Ferenc, Kölcsey Ferenc, Kisfaludy Sándor és Károly élénk munkássága.

Ismeritek őket, ugye, hiszen mindegyikének művei közül tanultatok már egynehányat. Ebben a szomorú korban írta

Kölcsey Ferenc a Himnusát, mely nemsokára nemzeti imánk lett. Ekkor írta Vörösmarty Mihály, nagyhírű költőnk, gyönyörű hőskölteményét: a Zalán futását. Ezt már ismeritek. Mit tudtok róla? (A honfoglaló ősök dicső tetteit tárja a nemzet elé s azt tolmácsolja vele, hogy nem vesztet el az a nemzet, melynek fiai ilyen hősiességgel szereztek hazát.)

A költők, írók, íme, így rázták fel tespedéséből a nemzetet. Mások az áldozatos hazaszeretetre adtak példát s követésre lelkesítettek tetteikkel. Festetich György gróf megalapítja a keszthelyi gazdasági akadémiát, Széchenyi Ferenc gróf pedig könyvtárának, fegyver- és régiséggyűjteményének felajánlásával megvetette alapját a Magyar Nemzeti Múzeumnak.

A nemzeti lélek azonban nemcsak az irodalomban, hanem csakhamar a politikában is újraéledt. A XIX. század 20-as éveinek elején szabadságukért fegyvert fogtak az elnyomott németek, belgák, görögök és olaszok. Szabadságmozgalom keletkezett Lombardiában is. Kié volt, fiúk, ez a tartomány? (I. Ferencé.) A mozgalom elszakadással fenyegetett. Vajjon hogyan akadályozhatta meg ezt Metternich? (Hadsereggel s ennek fenntartására szolgáló adóval.) Ki szavazza meg a szükséges katonát [újoncjutalékot]? (Az országgyűlés.) Am Ferenc nem tartott országgyűlést, így hát most is önkényesen vetette ki a terheket nemzetünkre. A törvénytelen rendeletet Bars vármegye és nyomában több vármegye megtagadta. Ferenc előtt két út kínálkozott akarátának megvalósítására. Melyek voltak ezek? (Vagy erőszakkal szerez érvényt akarátának s ebben az esetben számolnia kellett a forradalommal. Ettől a francia példa visszatartotta. Maradt tehát a másik út, hogy törvényesen bírja rá a nemzetet az áldozat meghozatalára.) Az 1825. évre összehívta tehát az országgyűlést. Erről anagyjelentőségű országgyűlésről majd a következő órán tanulunk.

Írjuk fel most a hallottak vezérszavait!

Szentszövetség: 1815.

I. Ferenc, I. Sándor, III. Frigyes Vilmos.

Metternich Kelemen politikája; önkényuralom; adózás; gazdasági helyzet; cenzura; titkos rendőrség.

József nádor.

Virág Benedek; Csokonai Vitéz Mihály; Berzsenyi Dániel; Kazinczy Ferenc; Kölcsey Ferenc; Kisfaludy Sándor és Károly; Vörösmarty Mihály.

Festetich György gr.

Széchenyi Ferenc gr.

Szabadságmozgalmak.

Bars vármegye példája.

1825-i orsz. gyűlés.

III. Összefoglalás.

Beváltották-e az európai uralkodók népeiknek tett ígéretüket? Milyen célzattal alakult a szentszövetség? Kik voltak tagjai? Mit tudsz Metternichről? Beszélj politikájáról. — Mi lett az önkényuralom következménye gazdasági és szellemi téren? — Kik voltak e sivár korban a nemzeti lélek és a nemzeti gondolat ébrentartói? — Kik jártak elől jó példával az alkotások terén? — Beszélj a XIX. század 20-as éveinek politikai eseményeiről!

2. *Szemléltetés.* A vázlatban jelzett képek bemutatásakor röviden jellemzük a tárgyalás során említett államférfiakat, költőket és írókat s megbeszélés nyomán felújítjuk a róluk szerzett ismereteket.

3. *Szemelvény.* Kölcsey Ferenc Himnusának szép előadása hangulatos befejezésül szolgál.

K. Bedekovich Lajos.

Földrajz.

A földrajzi anyag összefoglalásának főbb szempontjai.

A földrajzoktatás különböző célkitűzéseit csak abban az esetben közelíthetjük meg, ha a kijelölt ismeretanyagot jól megtanítottuk. Ez a legelső feladatunk. Az *értelmi nevelés* terén már maga ez a tény, az anyag kifogástalan tudása, eredményeket jelent: a gyermek bizonyos ismeretanyaggal gazdagodott. De az értelmi nevelés korlátai nem szorítóznak a pusztá megismerés köré; az értelmi nevelés fogalma ezen túl terjed, kiegészítik azt még bizonyos értelmi vonatkozású lelki készségek (így pl. az anyaggal való bánni tudás, némi idevágó logikai készség, a földrajzi gondolkodás képessége legalább határozott tárgyi feladatok megoldásában stb.), melyek az ismeretanyagtól, mint mennyiségtől, függetlenek lehetnek. Egészen világos, hogy az értelmi nevelés mellett a földrajztanításnak másik célkitűzése is, az *erkölcsi nevelés* (hazafias, vallásos érzés, szociális és politikai nevelés) sem valósítható meg a földrajzi anyag biztos tudása nélkül. E feltételben a „biztos tudás” nem éppen az anyag mennyiségét célozza, hanem egy bizonyos megkövetelt mennyiség mellett annak minőségét. A „minőségben” pedig fontos tényezőknek kell tekintenünk a szokott követelményeket, a korszerű földrajz szükséges kellékeit, a jelenségek értelmezését, az ösz-